

Győri Szabó Róbert

Kombinált autonómia és regionalizálás

- Gondolatok az erdélyi autonómia-tervezetek és a vitaindító kapcsán -

A romániai magyarság szempontjából az utóbbi hónapokban örvendetes eseményeknek lehetünk tanúi. Nevezetesen: újra markánsan előtérbe került az autonómia kérdése, mint a közösség fennmaradásának egyik záloga, s talán legfontosabb eszköze. Úgy vélem, a rövidtávú problémák kezelése, a napi politikai csatározások nem takarhatják el a lényegét, a kisebbségi közösség és annak vezetése soha nem veszítheti szem elől a közép- és hosszú távú célokat. E célok megvalósulásának egyik meghatározó eleme a romániai magyarság státusának méltányos rendezése, belső önrendelkezésének biztosítása.

A két autonómia-tervezet nyomán írt vitaindító szerteágazó kérdések egész sorát vetette fel, megvitatásuk egyenként is összetett, komoly feladat. A sok dilemma közül számomra a legfontosabb talán az, hogy az autonómia melyik típusának a megvalósulása segítheti leginkább a romániai magyarságot (az elméleti „mi a legjobb?”), illetőleg milyen formájú autonómia létrehozására nyílhat reális lehetőség, és milyen stratégiával érhető el a kitűzött cél (a gyakorlatias „mi a közeljövőben lehetséges legjobb”)?

Azt hiszem, e folyóirat szerzői és olvasói mindannyian egyetértenek azzal az alaptétellel, hogy az autonómia legitim kisebbségi törekvés, amely képes a kisebbségi identitás megéléséhez, megőrzéséhez alkalmas politikai keret megteremtésére a belső önrendelkezés alapján.

Egyetértek azzal a megállapítással is, hogy a két tervezettől eltérően a különböző autonómia-modellek valamilyen ötvözete lenne megfelelő az erdélyi, illetőleg romániai magyarság számára, figyelembe véve a területi-demográfiai jellegzetességeket – térbeli elhelyezkedés szempontjából talán minden más európai nemzeti kisebbségnél bonyolultabb, eklektikusabb viszonyok jellemzik a romániai magyarságot. Úgy vélem, a bonyolult helyzetnek szükségszerűen egy többrétegű, részelemeiben a már működő európai mintákra bátran építő, ám egészében egyedi és új modell, a személyi, területi, helyi-közigazgatási és regionális elven szerveződő autonómia-formák kombinálása jelentheti az optimális megoldást.

Konkretizálva: a Partium, Erdély és Csángóföld területén szórványban élő magyarok személyi, illetve helyi-közigazgatási autonómiával, Székelyföld területi autonómiával (egyben Románia régióikra felosztása nyomán az ország egyik régiójaként), egész Erdély pedig sajátos etnikai viszonyai kö-

vetkeztében esetleg tájegységi autonómiával (nagyregió) illeszkedhetne bele hatékonyan a román államtestbe, mindezen autonómiák egyidejű megléte biztosítaná a romániai magyarság, illetőleg Erdély különböző etnikumú lakói számára a garantált jogegyenlőséget és biztonságot.

Véleményem szerint csak egy ilyen típusú autonómia-megoldással érhető el, hogy hatálya a romániai magyarság minden egyes tagjára kiterjedjen. Természetesen nem ez lenne Európában az első olyan modell, ami egymás mellett alkalmazza az autonómia személyi és területi elvét. Az elsősorban személyi elvű rendezések, ahogyan azt a skandináviai lappok, illetőleg a szlovéniai magyar és olasz közösség esetében láthatjuk, a helyi, közigazgatási, illetőleg a területi elvet is alkalmazzák (lásd a norvégiai Finnmark, a finnországi Lappföld vagy a szlovéniai Muravidék területén érvényesíthető jogokat). Ezekre a példákra a Székelyföld területén kívül élő szórványmagyarság autonómiájának kidolgozásakor lehetne támaszkodni. Sok tapasztalat nyerhető a finnországi svédek helyzetének elemzéséből is, hiszen az Lland-szigetek területi autonómiája mellett a svédek 90%-a nem területi, regionális alapon, hanem országos vagy helyi, önkormányzati szintre bontva élhet kiterjedt jogaival.

Az erdélyi-romániai modellben a területi autonómia a felsorolt példákhoz képest jóval nélkülözhetetlenebb, ám nem egyedüli elem, másképpen fogalmazva: a romániai magyarság megmaradásának, boldogulásának szükséges, de nem elégséges feltétele. E szükséges feltétel azonban leginkább szélesebb mederbe ágyazottan, közvetett úton valósítható meg, azaz Románia egyidejű demokratizálásával és államszerkezetének európaizálásával. Régóta meggyőződésem, hogy a homogén nemzetállamok építésének büvöletében élő, ám az Európai Unió tagságára áhító többségi nemzetek még sokáig képtelenek lesznek elfogadni a nemzeti kisebbségeknek a belső örendelkezés elvén létrejövő, területi alapú speciális státusát, azonban az integráció demokratizálási és regionalizálási elvárásai alól képtelenek lesznek kibújni. A Provincia-kör kezdeményezése rávilágított arra, mekkora ellenérzést kelt Romániában a centralizált állam régiókra bontásának koncepciója is, de előbb-utóbb valamilyen formában a román elitnek és a társadalomnak is meg kell barátkoznia a gondolattal. De vajon milyen reakciókat várhatunk el a kimondottan nemzeti-etnikai alapú autonómia-tervekre? Illúzió lenne azt feltételezni, hogy az autonómia pusztá gondolatától is hisztérizálódó román felfogás egyik pillanatról a másikra gyökeresen megváltozhat egy koherens és kiváló autonómia-koncepció nyomán, még akkor is, ha mögötte az egész romániai magyarság egyöntetűen felsorakozik. Úgy gondolom tehát, hogy azoknak az autonómia-terveknek nagyobb a realitása, amelyek a Székelyföldet a „kényszerdemokratizálódó–kényszerregionalizálódó” Románia leendő régióinak egyikeként képzelel el, és nem az egyébként továbbra is központosított államba élkelődött területi autonómiaként.

Ne feledjük, hogy a sokat emlegetett dél-tiroli autonómia létrejötte is szélesebb keretbe ágyazódott, hiszen a folyamat összefügg Olaszország demokratizációjával és a központosított állam legalább részleges lebontásával. Olaszországot a II. világháború után 20 régióra osztották fel, melyek közül valóban széles hatáskörrel, speciális státussal ruháztak fel öt térséget, tekintettel elsősorban a földrajzi és nemzetiségi sajátosságokra (Trentino Alto Adige, Valle Aosta, Friuli Venezia-Giulia, Szardínia, Szicília).

Talán kevesebbet emlegetett példa Spanyolország esete, pedig a három nagy nemzeti közösség (katalánok, baszkok, galíciaiak) törekvéseinek sikere ebben az esetben is szorosan összekapcsolódott az állam demokratizálásával, valamint a Madrid-centralizált állam emancipált régiókra osztásával. A '70-es évek végén a spanyol államban nemcsak a nemzetiségi szempontok alapján speciális területek szereztek speciális státust, hanem az egész országot „autonóm közösség”-ekre bontották, a szám szerint 17 valódi jogkörrel rendelkező, emancipált régió közé illeszkedik a többieknél némileg szélesebb mozgástérrel Baszkföld, Katalónia, valamint Galícia. Ráadásul, míg az olasz esetben a német kisebbség egy régióban és azon belül is egy provinciában található, addig Baszkföld határain kívül is jelentős számban élnek baszkok, nevezetesen a szomszédos Navarra autonóm közösség lakóinak kisebbségét alkotják, ők – helyzetüknek adekvát módon – a kisebbségi jogok széles tárházával rendelkeznek. Ugyanakkor katalán származású, nyelvű és kultúrájú emberek sem kizárólag Katalónia határain belül élnek, gondoljunk csak Valenciára és a Baleári-szigetekre. Ebből a szempontból a spanyolországi helyzet némileg hasonlatosabb az erdélyihez, hiszen önmagában a területi autonómia nem jelent megoldást az összes baszk számára, ahogy Székelyföld speciális státusa is csak a romániai magyarság harmadának nyújtana megnyugtató megoldást.

Ebben az összefüggésben meglátásom szerint a Bakk-féle tervezet felel meg inkább a megvalósíthatóság kritériumainak, és épít hangsúlyosabban Románia regionális felosztására (konceptiója erre épül: Románia egészére hatályos, a régiókról szóló kerettörvényt javasol, és azzal összhangban készített Székelyföld különleges jogállású régióról külön törvény- és statútum-szöveget). Ugyanakkor mindkét tervezet preambuluma hivatkozik az Unió regionális politikájára, a szubszidiaritás elvére és az európai régiók pozitív tapasztalataira, ami számomra azt sugallja, hogy a romániai magyar értelmiség nagy figyelemmel kíséri az integráció regionális dimenziójú folyamatait.

Érdemes lenne még fokozottabban építeni erre a megközelítésre, és ebből a szemszögből elemezni a nyugat-európai autonómia és regionalizálási mintákat. Nem elég a dél-tiroli példára hivatkozni, minél több ország minél több példáját hozzuk fel, annál hatásosabb az érvelés.

Hozzászólásom legfontosabb üzenete tehát a kombinált autonómia-moddell szükségessége Románia demokratizálásának és régiókra bontásának koncepciójába ágyazva.